

Ομάδα: Α΄

Τίτλος: Η Εκπαίδευση των κοριτσιών στην Αθήνα τον 19^ο αιώνα

Υπεύθυνη καθηγήτρια: Δρ. Κ.Θαναηλάκη

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στα πλαίσια της Ερευνητικής εργασίας επέλεξα να ασχοληθώ με το θέμα της εκπαίδευσης των κοριτσιών κατά τον 19^ο αι. Έτσι αποφάσισα να μελετήσω ειδικότερα το θέμα σε συγκεκριμένες υποενότητες και να εμβαθύνω σε αυτό, διότι πιστεύω ότι θα είναι πιο ενδιαφέρον.

Αρχικά η εργασία μου θα αναλύει, στην πρώτη υποενότητα, το **ρόλο της γυναίκας** ως υποστηρικτικής συζύγου και ενάρετης μητέρας. Συνεπώς, η εκπαίδευσή της έπρεπε να έχει ως στόχο την ηθική συγκρότησή της και την προετοιμασία της για τη σωστή και αποτελεσματική άσκηση των μελλοντικών καθηκόντων της στο σπίτι και την οικογένεια. Ακόμη, απόψεις υποστήριζαν ότι οι γυναίκες δεν έπρεπε να μείνουν «εις παχυλήν αμάθειαν» γιατί από αυτές εξαρτιόταν η σωστή ανατροφή των παιδιών, η ευτυχία των ανδρών και η ευημερία της οικογένειας. Παρ'όλα αυτά από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα, πολλοί παιδαγωγοί κατήγγειλαν ότι η Μέση εκπαίδευση αποτελούσε προνόμιο λίγων κοριτσιών που ανήκαν σε μια ορισμένη κοινωνική τάξη και ζούσαν στα μεγάλα αστικά κέντρα, ενώ οι υπόλοιπες μαθήτριες αναγκάζονταν να περιοριστούν στις στοιχειώδεις γνώσεις του δημοτικού σχολείου και πρόβαλαν το αίτημα η μέση εκπαίδευση των κοριτσιών να γενικευτεί και να επεκταθεί σε όλη τη χώρα και σε όλες τις κοινωνικές τάξεις.

Στη συνέχεια, στην δεύτερη υποενότητα, θα μιλήσω για τον σπουδαιότερο φορέα δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των κοριτσιών κατά τον 19^ο αιώνα που ήταν η **Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία**, η οποία στον τομέα αυτό αντικατέστησε εξ'ολοκλήρου το κράτος, μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Όμως ως το τέλος του 19^{ου} αιώνα τα ποσοστά φοίτησης των μαθητριών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρέμειναν σε πολύ χαμηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα ο αναλφαβητισμός των γυναικών ανερχόταν στο 93% και υπήρχαν αρκετοί δήμοι της χώρας στους οποίους καμία γυναίκα δεν ήξερε γράμματα.

Τέλος, στην τρίτη υποενότητα, θα αναπτύξω το θέμα της **ελευθερίας της γυναίκας** για πρόοδο και εκπαίδευση κάτι το οποίο κατά τον 19^ο αι. αποτελούσε εγγύηση. Με αποτέλεσμα η γυναίκα να μπορεί να διαθέτει διαφορετικές αρετές, ηθική και προσωπικότητα από τον άνδρα.

Συνοψίζοντας, γενικά, η μέριμνα για τη γυναικεία εκπαίδευση κατά τη διάρκεια της Επανάστασης και στα πρώτα χρόνια του νέου ελληνικού κράτους φαίνεται εντυπωσιακά πρώιμη και προοδευτική. Η γυναικεία εκπαίδευση ακολούθησε από νωρίς μια ειδική κατεύθυνση με σκοπό η γυναίκα να μπορεί να συμβάλει στην απόδοση της συζύγου, μητέρας και οικοδέσποινας, δηλαδή στην εκπλήρωση του γυναικείου προορισμού. Στο 19^ο αι. η μοναδική διέξοδος για τις μορφωμένες κοπέλες που ήθελαν ή που έπρεπε να εργαστούν ήταν το επάγγελμα της δασκάλας. Δεν είναι λοιπόν τυχαίο ότι οι γυναίκες που αγωνίζονταν για την «εξύψωση του φύλου τους» ήταν κατά κανόνα δασκάλες και ότι πρόβαλαν την παιδεία ως το πιο επείγον γυναικείο αίτημα. Όμως, αν και διεκδίκησαν περισσότερα, ακόμη και ίσα δικαιώματα στη μόρφωση, δεν επιδίωξαν την πλήρη εξομοίωση της γυναικείας εκπαίδευσης με την ανδρική, δεν αμφισβήτησαν τις «έμφυτες» κλίσεις των φύλων και κράτησαν τουλάχιστον επιφυλακτική στάση απέναντι σε διεκδικήσεις που αφορούσαν την εξωοικιακή εργασία και τη συμμετοχή στην πολιτική, γιατί κατά τη γνώμη τους έρχονταν σε σύγκρουση με το γυναικείο προορισμό.

Με αυτόν τον τρόπο πιστεύω πως εισήγαγα τον αναγνώστη στο θέμα βομβαρδίζοντάς τον με αρκετές πληροφορίες και δίνοντάς του μια γενική ματιά της εργασίας μου και του θέματος με το οποίο επέλεξα να ασχοληθώ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

Ο ρόλος της γυναίκας

Η ζωή της γυναίκας στις αρχές του 19^{ου} αι. περιοριζόταν κυρίως στο σπίτι και στις οικιακές εργασίες. Κύριο μέλημα των γυναικών ήταν η μαγειρική, η καθαριότητα του σπιτιού, η φροντίδα των ρούχων (πλύσιμο, ράψιμο, διόρθωμα) και βέβαια η ανατροφή των παιδιών. Ασχολούνταν ακόμα με το κέντημα και την υφαντουργία(αργαλειός). Άρα ο ρόλος της γυναίκας ήταν της υποστηρικτικής συζύγου και ενάρετης γυναίκας , η δε εκπαίδευσή της έπρεπε να έχει ως στόχο την ηθική συγκρότησή της και την προετοιμασία της για τη σωστή και αποτελεσματική άσκηση των μελλοντικών καθηκόντων της στο σπίτι και την οικογένεια.

Οι έξοδοι ήταν λιγοστές και πάντα με τη συνοδεία ανδρός και περιορίζονταν στην εκκλησία την Κυριακή, σε οικογενειακές γιορτές και εκδηλώσεις (γάμος, βαφτίσια) και συγκεκριμένες τοπικές γιορτές όπως τα πανηγύρια, αν το επέτρεπαν οι άνδρες. Μαρτυρίες γυναικών περιγράφουν τις συνθήκες διαβίωσής τους εκείνη την εποχή.

Παραθέτουμε μερικές:

«'Εκ της διαβιώσεως της γυναικός εν γένει εκτός του οίκου, ανυπολόγιστα προκύπτουσα κακά. Η γυνή γενικώς οφείλει να βαίνει εν τη εαυτής μορφώσει την κεχαραγμένη όδόν την έμπρέπουσαν αυτή. Προς αναχαίτισιν δε της τάσεως ην ήρξατο δεικνύουσα και ή Έλληνίς, άπομιμουμένη έκκεντρους ιδέας και άπομακρυνόμενη της μέσης οδού, ην έχάραξε δι έαυτήν, θα καταπέση ετ' ου πολύ μοιραίως, προσκρούουσα προ των ανυπέρβλητων προσκομμάτων, τα όποια θα παρουσιάζονται προ αυτής». (Άννα Σερούιου. «*Το πρόγραμμα μας*», 4 Ιανουαρίου 1897)

Κύριο μέλημα της οικογένειας ήταν η κοινωνική αποκατάσταση της γυναίκας με το γάμο σε πολύ νεαρή ηλικία. Εννοείται πως στην πατριαρχική κοινωνία της εποχής αυτής η επιλογή του γαμπρού ήταν αποκλειστικό δικαίωμα του πατέρα χωρίς περιθώριο άρνησης από τη γυναίκα. Η Ελισάβετ Μουτζάν-Μαρτινέγκου, γόνος αριστοκρατικής οικογένειας στη Ζάκυνθο (1801-1832) αναφέρει στην αυτοβιογραφία της, που εκδόθηκε το 1881, ότι προτίμησε το θάνατο παρά το γάμο και έζησε όλη τη ζωή της στην απομόνωση και τη μοναξιά κάτω από το βάρος της ανδρικής κυριαρχίας. Σημαντικό πρόβλημα αποτελεί η «προίκα», καθώς δεν ήταν δυνατόν να γίνει συνοικέσιο και γάμος αν δεν εξασφαλιζόταν η απαραίτητη προίκα στο γαμπρό.

Στην ύπαιθρο οι οικογένειες μαστίζονταν από τη φτώχεια. Η αγροτική ζωή ήταν πολύ δύσκολη για γυναίκες και άνδρες. Η γέννηση ωστόσο θηλυκών παιδιών στις φτωχές οικογένειες ήταν μια πρόσθετη κατάρα λόγω της προίκας. Στις φτωχές οικογένειες ωστόσο η γυναίκα καλείται να εργαστεί σε βαριές εργασίες. Στα χωριά πολλές νέες γυναίκες οδηγούνταν από την παιδική κιόλας ηλικία ως υπηρέτριες σε σπίτια πλουσίων στα μεγάλα αστικά κέντρα για ένα κομμάτι ψωμί χωρίς να έχουν ωράριο εργασίας ή δικαίωμα άδειας. Κάποιες γυναίκες εργάζονταν σε βιομηχανίες σε άθλιες συνθήκες εργασίας, σε βαριές δουλειές και ανθυγιεινές, πληρώνονταν λιγότερο από τους άνδρες, δούλευαν μαζί με ανήλικα παιδιά. Η εργάτρια «η οποία έχει όλους τους κόπους και τας φροντίδας και το μαρτύριον της πρώτης, της νοικοκυράς, είναι δε υποχρεωμένη και να εργάζεται εις ωρισμένην τακτικήν προσοδοφόρον εργασίαν, δια να εξοικονομή τα κενά, τα οποία αφήνει το εκ της εργασίας του ανδρός ανεπαρκές εισόδημα, από τι σας φαίνεται το στεφάνι το οποίον φορεί η ψευτοβασίλισσα αυτή του σπιτιού;

Και υπάρχει άραγε εις τας εργατικούς τάξεις των ανδρών, ζωή πλέον βασανισμένη, πλέον εξαντλητική και εκνευριστική από την ζωήν της μάρτυρος αυτής;»

Δεν επιτρεπόταν η εργασία γυναικών σε δημόσιες υπηρεσίες, παρά μόνο στην εκπαίδευση ως δασκάλες. Μόλις το 1888 επιτράπηκε η είσοδος των γυναικών στα τηλεγραφεία και ταχυδρομεία της χώρας! Ενδιαφέρον παρουσιάζει το σχόλιο άνδρα της εποχής για το γεγονός αυτό:

«Δύναται άρα η γυνή, το μάλλον άστατον, επιπόλαιον, κούφον και άπιστον ον της υφηλίου, να τηρήση το απόρρητον των τηλεγραφημάτων;» Στις εύπορες οικογένειες θεωρείτο αδιανόητο να εργάζεται η γυναίκα έξω από το σπίτι. Ακόμα και οι λίγες μορφωμένες γυναίκες αντιμετώπιζαν τον κοινωνικό ρατσισμό στην επαγγελματική αποκατάστασή τους. Για παράδειγμα ο Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών δεν επέτρεπε ως το 1926 στις γυναίκες αποφοίτους της Νομικής Σχολής να εγγραφούν ως μέλη του συλλόγου και να έχουν άδεια άσκησης επαγγέλματος. Η εργασία πρόσφερε στη γυναίκα, ωστόσο δικαιώματα και σταδιακή χειραφέτηση. Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα εμφανίζονται σιγά-σιγά οι πρώτες δασκάλες, μεταφράστριες, ποιήτριες, συγγραφείς. Η παρουσία τους γίνεται αισθητή ιδίως μετά το 1887. Το 1922, η μικρασιατική καταστροφή και η είσοδος 1,5 εκατομμυρίου προσφύγων στην Ελλάδα προκαλεί τεράστιες και μακροχρόνιες αλλαγές στην κοινωνία των ελληνικών πόλεων. Ανάμεσα στους πρόσφυγες κυριαρχούσε το γυναικείο στοιχείο. Αυτές οι συνθήκες ζωής της γυναίκας αποτυπώνονται και στην τέχνη. Σε πολλούς νεοέλληνες δημιουργούς η γυναίκα δεν είναι παρά για το σπίτι ή για να εμπνέει τον έρωτα, πέρα από μάνα και αδελφή (Καζαντζάκης). Δεν είναι τυχαίο που σε όλο το έργο του Άγγελου Τερζάκη οι γυναίκες περιορίζονται μόνον στα έργα του σπιτιού και συχνά δε μιλούν μπροστά στους άνδρες.

Ούτε μια εκπαιδευτικός δεν αναφέρεται στο έργο του, προβάλλεται μόνον η γυναίκα-μητέρα.

Ενώ, όμως ήταν γνωστό πως η γυναίκεία εκπαίδευση ,σε όλη τη περίοδο, ήταν παντελώς αγνοημένη, ένα τεράστιο και καθοριστικό βήμα έκανε η Φ.Ε έχοντας ως πρωταρχικό ρόλο την κάλυψη των μορφωτικών αναγκών ευρείας κλίμακας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η Φιλεκπαιδευτική εταιρία στην εκπαίδευση των γυναικών

Ο σπουδαιότερος φορέας δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης των κοριτσιών κατά τον 19^ο αιώνα ήταν η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία, η οποία στον τομέα αυτό αντικατέστησε εξολοκλήρου το κράτος, μέχρι τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα. Όμως, ως το τέλος του 19^{ου} αιώνα τα ποσοστά φοίτησης των μαθητριών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση παρέμειναν σε πολύ χαμηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα ο αναλφαβητισμός των γυναικών ανερχόταν στο 93%.

Από το 1837, που λειτουργεί το διδασκαλείο της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, μονοπωλούσε την γυναικεία εκπαίδευση. Λόγω, όμως, της υποβαθμισμένης εκπαίδευσης των γυναικών δασκάλων, το Υπουργείο Παιδείας με διάταγμα της 24^{ης} Απριλίου 1881 επεμβαίνει στη λειτουργία της φιλεκπαιδευτικής εταιρίας. Καθορίζει το σκοπό, τα παιδαγωγικά μαθήματα και αναγνωρίζει ως διδασκαλεία του κράτους τα σχολεία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας στην Αθήνα και Κέρκυρα. Τον επόμενο χρόνο το 1837 η Φ.Ε. εγκαινιάζει το σοβαρότερο μέρος της ενεργού δράσεώς της με την ίδρυση σχολείου θηλέων, του πρώτου παρθενγωγείου της Φ.Ε. Ενώ το 1861 το Ελληνικό κράτος αναγνωρίζει το Διδασκαλείο της Φ.Ε. ως τον αποκλειστικό φορέα εκπαίδευσης των διδασκαλισσών. Τον Ιούνιο του ίδιου έτους η Φ.Ε. δημοσιεύει αγγελία με την οποία «...ειδοποιούνται όσοι των γονέων επιθυμούν να παρουσιάσωσι τα τέκνα των, διά να καταγραφώσιν εις τους καταλόγους των μαθητριών. Η καταγραφή γίνεται εις το κατάστημα τού σχολείου (... οδός Καραϊσκάκη, παρά τη οδώ τού Ερμού, πλησίον τής χουρμαδιάς»).

Η Εταιρεία φροντίζει τα δίδακτρα να είναι χαμηλά, ώστε να είναι προσιτά σε μεγαλύτερο τμήμα του ελληνικού πληθυσμού, ενώ παράλληλα χορηγεί υποτροφίες και δέχεται δωρεάν τις φτωχές και ορφανές κόρες όσων αγωνίστηκαν για την πατρίδα. Έτσι γίνεται πραγματικότητα το όραμα της μορφώσεως των Ελληνίδων, ώστε η θεμελιώδης μορφή της ελληνικής οικογένειας, η μάννα, που ανατρέφει τα Ελληνόπουλα, να είναι μορφωμένη αλλά και σε θέση να σταθεί και επαγγελματικά, κυρίως ως δασκάλα στα σχολεία της στοιχειώδους εκπαίδευσης.

Οι ιδρυτές της Φ.Ε. αντιμάχονται το κοινωνικό κατεστημένο, υποστηρίζοντας ότι η Εταιρεία θεωρεί αναγκαίο να μορφώσει τις μελλοντικές δασκάλες και απορρίπτει την αντίληψη που καταδικάζει τις

γυναίκες στην αμάθεια. Οι απόφοιτες του Ανώτερου Σχολείου της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας έχουν τη δυνατότητα να πάρουν πτυχίο δασκάλας λαμβάνοντας μέρος σε εξετάσεις ενώπιον της Επιτροπής του κρατικού Διδασκαλείου.

Οι Αρσακειάδες

Αργότερα, το Ανώτερο Σχολείο της Φ.Ε. αναγνωρίζεται ως Διδασκαλείο ισότιμο με τα κρατικά. Το πρόγραμμα ενισχύεται με κατάλληλα μαθήματα για όσες μαθήτριες επιθυμούν να ασκήσουν το επάγγελμα της δασκάλας και με υποχρεωτική πρακτική εξάσκηση σε Πρότυπα Δημοτικά Σχολεία. Τα Διδασκαλεία της Φ.Ε. αποτελούν για πολλά χρόνια τα μόνα φυτώρια εκπαίδευσης διδασκαλισσών στην ελληνική επικράτεια, αφού το ελληνικό κράτος μόλις από το 1899 αρχίζει να ιδρύει Διδασκαλεία θηλέων ή μικτά σε διάφορες περιοχές.

Το 1879 ο Θ. Ζερβός εισηγείται στη Βουλή των Ελλήνων και κατορθώνει να ψηφισθεί νομοσχέδιο σύμφωνα με το οποίο το Αρσάκειο θεωρείται αναγνωρισμένο Γυμνάσιο Θηλέων έτσι, ώστε οι απόφοιτές του να μπορούν να εισάγονται στο Πανεπιστήμιο.

Η απόφαση αυτή της Βουλής δείχνει ότι είχαν ήδη γίνει αισθητές οι πιέσεις από την πλευρά των γυναικών να επιτραπεί η φοίτηση κοριτσιών στις Ανώτατες Σχολές.

Αν θελήσουμε, λοιπόν, να περιγράψουμε επιγραμματικά την πολιτική τής Φ.Ε. στον τομέα τής εκπαίδευσης, μπορούμε να πούμε ότι χωρίς ακρότητες και επαναστατικές μεθόδους, αλλά σταθερά και βασιζόμενη στο κύρος και τη δύναμη που της έδινε η συνέπειά της και ο σεβασμός προς τα γόνιμα στοιχεία τής παράδοσης, συνέβαλε στην πραγματοποίηση μιας ειρηνικής προοδευτικής αλλαγής στην ελληνική κοινωνία. Η Φιλεκπαιδευτική Εταιρεία ιδρύει στο πλαίσιο πάντοτε των παρθεναγωγείων, Διδασκαλείο υποβαθμισμένο χρονικά και ως προς το περιεχόμενο σπουδών σε σχέση με αυτό των δασκάλων. Πρωταρχικός του στόχος να ολοκληρώσει πρώτα την εκπαίδευση της οικοδέσποινας και δευτερευόντως να δημιουργήσει δασκάλες. Πάντως, ως το 1886 ενώ αποφοιτούν 2004 δασκάλες είναι διορισμένες μόλις 175. Διδάσκουν σε σχολεία θηλέων καθώς ήδη από το 1852 έχει καταργηθεί το μεικτό αρχικό σχολείο και θα χρειασθούν πολλές δεκαετίες για να μπορέσουν να προαχθούν και αυτές στο βαθμό του επιθεωρητή Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης.

Η οικονομία του χρόνου δεν επιτρέπει εκτενή αναφορά στον κοινωνικό και εθνικό ρόλο των ελληνίδων διδασκαλισσών, αυτών των δεκατετράχρονων κοριτσιών με την υποβαθμισμένη μόρφωση. Αρκεί να θυμηθούμε πως στέλνονταν όχι μόνο σε ημιάγριες περιοχές της υπαίθρου, αλλά και σε υπόδουλες περιοχές, με έντονο το ελληνικό στοιχείο. Δεν ήταν λίγες εκείνες που πλήρωσαν με τη ζωή τους την πατριωτική τους δράση, την ίδια στιγμή που το ελληνικό κράτος τις αντιμετώπιζε, λόγω του φύλου τους, ως «δια βίου» ανήλικες και ανίκανες.

Η ελευθερία της γυναίκας μέσω της εκπαίδευσης

Στις αρχές του αιώνα οι γυναίκες που αγωνίζονταν για την «εξύψωση του φύλου τους» εξακολουθούσαν να προβάλλουν το έργο της συζύγου, μητέρας και οικοδέσποινας ως την κυριότερη συμβολή των γυναικών στην κοινωνία και να διεκδικούν τόσο την αναγνώριση της σημασίας του όσο και τα μέσα για τη μεγιστοποίησή του.

Την ίδια εποχή, ένας μικρός αριθμός μορφωμένων γυναικών, χωρίς να αμφισβητεί τον ρόλο που απέδιδε στη γυναίκα η κυρίαρχη ιδεολογία, ούτε να απομακρύνεται από το πρότυπο της μητέρας και συζύγου, έθεσε δημόσια το ζήτημα της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης και απασχόλησης των γυναικών και διεκδίκησε ισότητα στις εκπαιδευτικές ευκαιρίες και νέες επαγγελματικές προοπτικές. Πρωτεργάτριες στον αγώνα αυτό ήταν γνωστές δασκάλες της εποχής (Καλλιρρόη Παρρέν, Αικατερίνη Λασκαρίδου, Σαπφώ Λεοντιάς, Καλλιόπη Κεχαγιά) οι οποίες με το εκπαιδευτικό, πνευματικό και κοινωνικό τους έργο θεμελίωσαν και προωθούσαν αυτές τις διεκδικήσεις και άνοιγαν το δρόμο προς τη δημόσια δράση. Όπως επισημαίνει η Βαρίκα: *«το επάγγελμα της δασκάλας ενώ είχε οριστεί αρχικά ως προέκταση της «γυναικείας φύσης» και ως θεσμοθέτηση της ένταξης των γυναικών στην ιδιωτική σφαίρα, μετατράπηκε από τις ίδιες τις γυναίκες όχι μόνο σε μέσο για την ανεξαρτησία τους, αλλά και σε μοχλό που τους επέτρεπε να μετατοπίσουν τα εμπόδια που τις απέκλειαν από τη δημόσια σφαίρα».*

Στα μέσα του 19ου αιώνα, πρώτα στην Αμερική και μετέπειτα στην Ευρώπη, κάνει την εμφάνισή του το κίνημα του φεμινισμού από γυναίκες της κυρίαρχης αστικής τάξης, διεκδικώντας δυο βασικά αιτήματα: το δικαίωμα της ψήφου και το δικαίωμα στη μόρφωση. Ο αγώνας των γυναικών μέσα από

το φεμινιστικό κίνημα ήταν και σημαντικός και μεγάλος. Στην ανάπτυξη του φεμινιστικού κινήματος εμφανίστηκαν δύο παράλληλα ρεύματα:

-12-

το ένα με άξονα τη διεκδίκηση της ψήφου και το άλλο με άξονα την οικογενειακή νομοθεσία και τα δικαιώματα στην εκπαίδευση και τη μισθωτή εργασία.

Συμπέρασμα

Ο ρόλος της γυναίκας κατά τον 19^ο αιώνα ήταν σαφώς πολύ πιο διαφορετικός από σήμερα. Η εκπαίδευσή της, επίσης, ήταν ανάλογη του ρόλου της, δηλαδή εκείνου της συζύγου και μητέρας. Η θέση της κοινωνίας απέναντι στην εκπαίδευση της γυναίκας είναι σε γενικές γραμμές επιφυλακτική αλλά όχι εντελώς αρνητική.

Σημαντικός φορέας στην εκπαίδευση των γυναικών αυτής της περιόδου ήταν η Φ.Ε που αντικατέστησε εν μέρει τον ρόλο του κράτους. Έτσι δικαίως, ο όρος “Άρσακείαδες” που επικρατεί μέχρι σήμερα συμβολίζει την διακεκριμένη μόρφωση, την γνώση και την παιδεία καθώς και το ήθος ενός ατόμου.

Τέλος, μέσα από την μόρφωση η γυναίκα αρχίζει να ανεξαρτητοποιείται και να διεκδικεί δικαιώματα καθώς και ίσες ευκαιρίες με τους άνδρες. Τα όποια προβλήματα που ανέκυπταν και συνεχίζουν να ανακύπτουν στον ρόλο της θα πρέπει να αναζητηθούν στη γενικότερη κατάσταση της παιδείας της Ελλάδος.

Βιβλιογραφία :

- Η ιστορία της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρίας (all history)
archive.arsakeio.gr/allhistory.pdf
- *www.matia.gr/7/78/7806/7806_1_07.html*
- www.elemedu.upatras.gr/eriande/synedria/synedrio3/.../kanelloπου/los.ht...
www.fylosykis.gr
- *criticeduc.blogspot.com/2013/03/19.html*
- Αλεξάνδρα Μπακαλάκη – Ελένη Ελεγκίτου , « *Η Εκπαίδευση εις τα του οίκου και τα γυναικεία καθήκοντα* »